

Bygdemagasinet

NR 36 DESEMBER 1998

INNHold

- Formannen har ordet 1
Markvandring til Heklebergbruddet og Ovnerudfjellet (Turid Sandvik) 2
Historisk vandring fra Verven i Åros til Blåhella kystsamling (Odd Arne Svendsrud) 5
Nyttig på Internett (Odd Arne Svendsrud) 6
Gamle hus og gjenstander i Røyken (Turid Sandvik) 7
Formannskapsprotokollene i Røyken 1837 - 1871:
Snart tilgjengelige for allmennheten? (Turid Sandvik) 9
Steinarbeid gjennom en mannsalder (Bjarne Bjørk forteller til Bjørn Fossnes) 11
Røyken Private Middelskole (Hans Bjørnstad) 16
Røken Provianteringsraad 1916-17 (Ole Sønju) 19
Tomtevalg for Magasinboden 1916 (Ole Sønju) 21
Episoder fra gamle Røyken (Hans Graff) 22
Begravelseslister for Røyken (Odd Arne Svendsrud) 23
Brev fra leserne 23
Svar på premiekonkurransen i nummer 35 24
Premiekonkurranse nr 36 24

Foto s. 2-6: Odd Arne Svendsrud

Foto forside og s.12-13: Synnøve O. Dyb, Røyken og Hurum avis

Bildet på forsiden: Bjarne Bjørk, steinhugger og smed, se artikkel s. 11

Bygdemagasinet's redaksjon

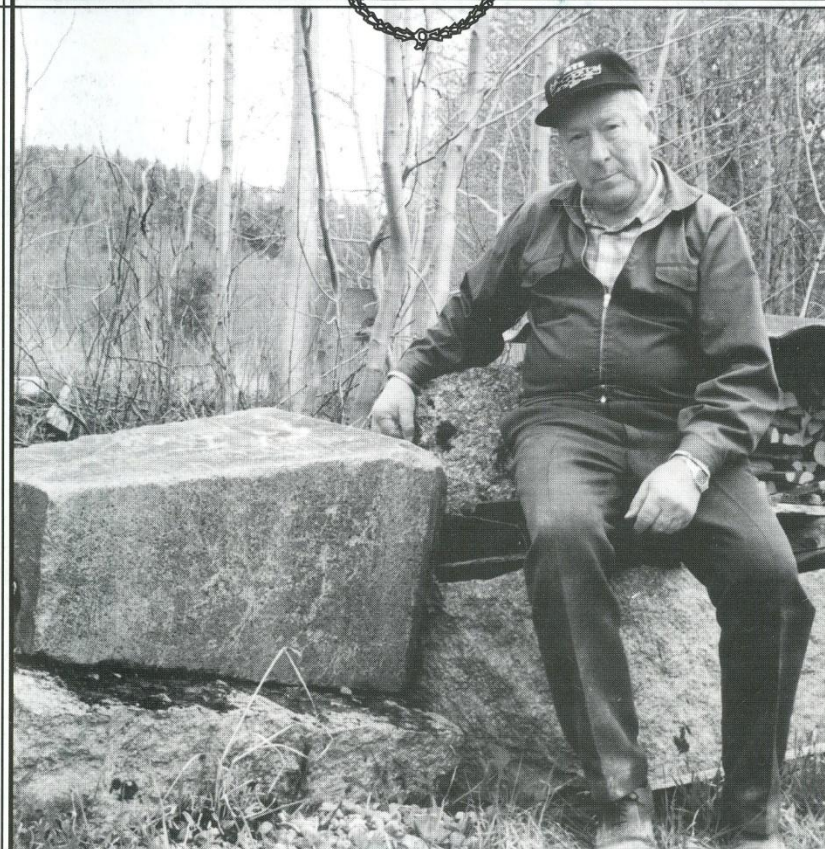
Turid Sandvik, tlf. 31 28 38 66
Odd Arne Svendsrud, tlf. 31 28 16 80
Jan Lien, tlf. 31 28 48 58

Sats/utforming: Røyken grafisk, Jan Hugo Strand
Omslagsutforming: Stein Davidsen

RØYKEN HISTORIELAG

Bygdemagasinet

NR 36 DESEMBER 1998

Formannen har ordet

Den første snøen er kommet. Medio oktober er svært tidlig, men slikt har hendt før. Det minner oss om at året 1998 snart er slutt, og at vi bør få ut et nytt bygdemagasin så snart som mulig.

La oss oppsummere de viktigste tingene som har skjedd dette året:

- 552 gamle bilder fra Røyken (før 1950) ble avfotografert og registrert på Kornmagasinet i forbindelse med kulturdagene i vår. Bygdemagasin nr. 35 redegjør for detaljer i denne sammenheng. Det er planer om å fortsette dette arbeidet, og Blåhella Kystsamlings vil være i gang med registrering av bilder fra kystkulturen allerede i november.

- Dataregistrering av gjenstander fra Bygdesamlingen er kommet godt i gang. Eirik Lien har i samarbeid med Hurum Produkter registrert og avfotografert noen hundre gjenstander med digital kamera. Les mere om dette i Bygdemagasin nr. 35. Eirik flytter til Oppdal i disse dager. Vi takker ham for det gode arbeidet han har utført for laget, og håper han finner seg til rette på nytt hjemsted. Laget vil nå gå til innkjøp av eget datautstyr.

- Markvandring fra Slemmestad til Nærnes ble gjennomført 7. juni under veteranene Ole Sønju og Gustav Kirkeruds dyktige ledelse. Også dette er fyldig beskrevet i nevnte Bygdemagasin.

- Markvandringen i Ovnerudfjellet 30. august ble ledet av Bjarne Kjos. Thorolf Stabæk fortalte om steinhogging i gamle dager. Til tross for regnvær ble det en fin opplevelse. Les mere om dette et annet sted i bladet. For de som gikk glipp av denne vandringen, kan vi anbefale å legge en tur etter rute nr. 37 eller 38 i vår turbok. («40 trivelige turer i Røyken og Hurum», som kan kjøpes hos bl. a. Historielagene.) Finn gjerne snarveien mellom Spikkestad og Hyggen, ned de såkalte «trappene».

- Medlemsmøte ble 28. mai avholdt på Galleri Godshuset. Et av lagets medlemmer, Jørn Jensen som arbeider ved Fylkeskonser-

vatorens kontor, viste lysbilder i forbindelse med utstillingen «Stabbur og loft i Buskerud» som var satt opp i galleriet.

- Medlemsmøte ble avholdt på Kornmagasinet 15. oktober. Også ved denne anledning gledet Jørn Jensen oss med gårds- og interiørbilder fra Røyken, tatt delvis av ham selv og delvis av tidl. fylkeskonservator Berit Asker i 1965. Ragnhild Briseid og Håvard Bø underholdt med fin musikk. (Finnes det et sted i Røyken en gammel, nedstøvet piano-krakk som laget kan overta ??)

- Siden årsmøtet er det avholdt 5 ordinære styremøter, samt et ekstraordinært møte på Solodden ved Risør.

- Noe av det viktigste som har skjedd i år er arbeidet med å sikre Kornmagasinet mot brann. Et overrislingsanlegg er montert, og planlegging av innbruddsalarmer pågår. Ole Ruud er drivkraften bak disse oppleggene.

- «Firerbanden» har ikke gått i dvale! Hos Bryhn på Biten har de rigget ned en gammel tømmerbygning og lagret denne på Grini. Grunnmursteinene er fraktet til Hernestangen der huset er tenkt reist.

- Til arbeidet med å sette i stand bygningene på Hernestangen har laget blitt tildelt en del midler fra kommunebudsjettet. Stiftelsen håper å få hjelp av snekkerlinjen på Røyken videregående skole til å utføre arbeidet.

- Arbeidet med årboken pågår, men det er usikkert om den blir ferdig innen utgangen av 1998.

- Det pågår dataregistrering av alle artikler som laget rår over. Så langt er alle artiklene i årbøkene registrert alfabetisk med angivelse av forfattere og hvor de finnes. Artiklene i nesten alle Bygdemagasinene er også registrert. Registeret finnes på Word 97. Kontakt formannen for nærmere opplysninger.

Styret takker alle medlemmene for et godt foreningsår og ønsker velkommen til julemøte på Kornmagasinet torsdag 17. desember.

Røyken 7. nov. 98

Bjørn Fossnes

Markvandring til Heklebergbruddet og Ovnerudfjellet

Et tredvetalls mennesker hadde samlet seg søndag 30. august da Historielaget arrangerte markvandring til Heklebergbruddet og Ovnerud. Bjarne Kjos fra styret, som selv hadde vokst opp i området og lekt i skogene der da han var liten, ledet turen, som hadde Spikkestad ungdomsskole som startpunkt. I øsende regnvær vandret deltakerne bort til Heklebergbruddet, der guiden Thorolf Stabæk ventet på deltakerne.

Som medlem av kommunestyre, formannskap og en rekke utvalg i Røyken kommune i over 30 år, er nok Thorolf Stabæk (85) en kjent person i bygda. Men det var som ekspert på steinbrudd han var invitert av Historielaget denne gangen.

Thorolf Stabæk er selv tidligere grunneier av Heklebergbruddet, et brudd som fortsatt er i drift, og som ikke må forveksles med Ovnerud som ligger lengre bort. På Hekleberg har det vært uttak av granittstein helt fra 1912, det året Thorolf Stabæk selv ble født. Det var hans far som den gangen tegnet kontrakt med Grønset & Co på leie av bruddet i 49 år.

Den første kontrakten i 1912 gikk ut på fritt uttak av stein fra bruddet. Avtalen gikk ut på at firmaet skulle betale eieren 80 øre pr kubikkmeter. Eieren hadde imidlertid forsterrett på kjøring av steinen til stasjonen. Lønna var 6 kroner vendinga for mann og to hester med redskap. Det ble satt inn to gamper i tillegg ved behov. En kjører kunne greie fire vendinger per dag. Det ble ei dagslønn på 24 kroner, og det var man fornøyd med den gangen, fortalte Thorolf Stabæk.

Mye av granittsteinen gikk til å bygge syretårn på Rjukan og Herøya. Disse ble bygd opp av heller i forskjellige dimen-

Thorolf Stabæk forteller om steinbruddet

sjoner. Det skulle være grove og tunge heller («bånnbleffer») i bunnen, og siden lag på lag med smalere heller («toppbleffer») etterhvert. Tilsammen hadde tårnene 11 høyder. Steinen ble altså fraktet med tog fra Spikkestad, og det trengtes 3–4 hester for å kjøre hver helle bort til stasjonen.

Steinarbeiderne hadde ei dagslønn på 14 kroner og 10 øre. De hadde ei spisebrakke med smie i den ene enden. Der sto tobakksrøyken tett, mintes Stabæk fra guttedagene. Det kunne være strenge arbeidsforhold, Stabæk husket en periode under krigen hvor det var 30 kuldegrader dag etter dag.

For mange var det også lang vei å gå til arbeidet, som begynte klokka 7. Det var

mange Gjerdal- og Hyggen-folk på bruddet, og likeledes mange fra Spikkestad og helt fra Haukelia.

Lønninga ble utbetalt på fredagen, og da hendte det at karene gav seg til å spille poker, og at noen spilte seg blakke med en gang. Småguttene pleide etterpå å gå og leite etter penger rundt stubbene, som var blitt brukt til «spillebord». Det hendte jo at karene hadde mistet noen øre.

Thoralf Stabæk kunne ikke huske at det hadde skjedd noen alvorlige ulykker. Men når en mann satt og dreide borret mens to mann slo, så hendte det at de bomma. Det kunne være mange mann ansatt på bruddet. Under krigen var det 65 mann som jobbet der, da kom det også en del svensker.

Hitler ville bygge seiersmonument av Røyken-granitten fra Hekleberg. Steinen ble tatt ut og sendt sjøveien, men skipet ble senka av engelskmennene i Oslofjorden, så der ligger de fem tonn svære blokkene på sjøbunnen. Men flere offentlige bygg i Oslo er bygd med Røyken-granitt: det gamle regjeringsbygget (nå finansdepartementet),

Krana i Heklebergbruddet («Kongen» og «dronninga»)

Fra steinbruddet

og den nye Norges Bank. Steinen ble sendt med tog fra Spikkestad til Drammen, skipet derfra til Øst-Tyskland hvor den ble slipt, hvorefter den kom tilbake til Norge. Ikke til å undres over at bankbygget ble så dyrt, mente Stabæk.

I steinbruddet ble det brukt kraner og stubbebrytere for å snu blokkene. Fortsatt kan vi beskue de svære kranene som ble brukt. De kalles «Kongen» og «Dronninga» på fagspråket, – dronninga er den som lener seg mot kongen. Thoralf Stabæk husker godt at den svære furua som «kongen» er laget av ble kjørt fra Brøholtlia og oppover med hest under krigen. De fant ikke noe tre nærmere som kunne egne seg.

Kranene er kommunalt fredede kulturminner, men Thoralf Stabæk var nokså bekymret for manglende vedlikehold.

Fra Heklebergbruddet gikk turen videre rundt Ovnerudfjellet. Flere kjentfolk hadde møtt opp, blant annet Gunnhild Erlandsen som var født og oppvokst på Ovnerud. Under kafferasten hadde deltakerne en fantastisk utsikt over Hyggen og Drammensfjorden. Området er vel verdt en søndagstur. For en nærmere beskrivelse av ruta kan vi vise til Bernt Bærem Svendsens artikkel i *40 trivelige turer i Røyken og Hurum (forlaget Vett og viten, 1992)*.

Utsikt fra
Ovnerudfjellet
ut Drammens-
fjorden

Gunnhild
Erlandsen med
Drammensfjorden
i bakgrunnen

Historisk vandring fra Verven i Åros til Blåhella kystsamling

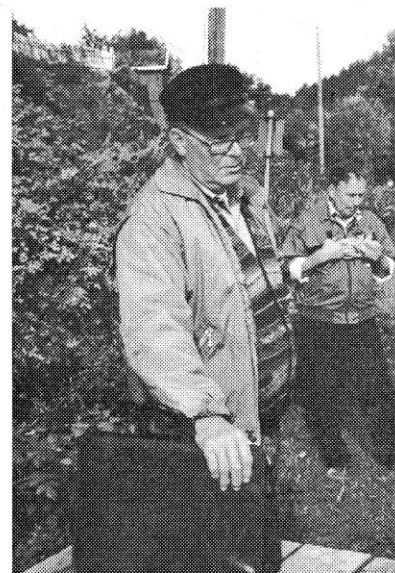
Søndag 20de september arrangerte Blåhella kystsamling vandring fra Verven i Åros langs kyststien til Blåhella kystsamling i Båttstø. Birger Andersen fra Åros orienterte om båtbyggeriet på Verven og om steder som vi passerte på turen.

I flere hundre år hadde utenlandske seilskuter, særlig hollandske, men også tyske og frisiske handelsskip seilt i Oslofjorden. I tollregnskapet for året 1614-15 nevnes ialt 44 skip som anløp Oslofjorden, omtrent alle var hollandske. Hollenderne var godt kjent i området, og de var også særlig godt likt. Av navn som minner om hollenderne ble nevnt Hollenderbåen, Hollenderskjæret, Hollenderstein og Hollendern, som er navnet på et skogstykk i Hyggen.

I Åros begynte det i 1850-årene da skipsfarten ble lønnsom og det ble behov for flere skip. Gabriel Flater fra søndre Flater (f. 1822) drev med salg av trelast. Han slo seg sammen med en skipsbygger fra Hedrum, Anton Johansen, og startet bygging av skip på det som nå er badestranda i Åros. Han skal ha bygd ca 50 skip i tidsrommet 1844-1891, av disse ble to bygd i Grimsrud, resten i Åros. Av andre kjente skipsbyggere som bygde skuter på Åros ble nevnt Christian Morberg og Hans Åsaker.

På dette skipsverftet ble det bygd skip opp til 720 tonn, og det beskjeftiget mellom 50 og 60 arbeidere. Det krevdes en rekke spesialarbeidere til byggingen, f.eks. smeder, riggere, seilmakere, huggere og tilskjærere. Vi passerte senere stedet der den såkalte Smedbua hadde stått.

Seilskutene fraktet mye trelast, bl.a. props som ble fraktet til England og brukt til å støtte opp taket i gangene i kullgruvene. Senere kom isdriften som medførte

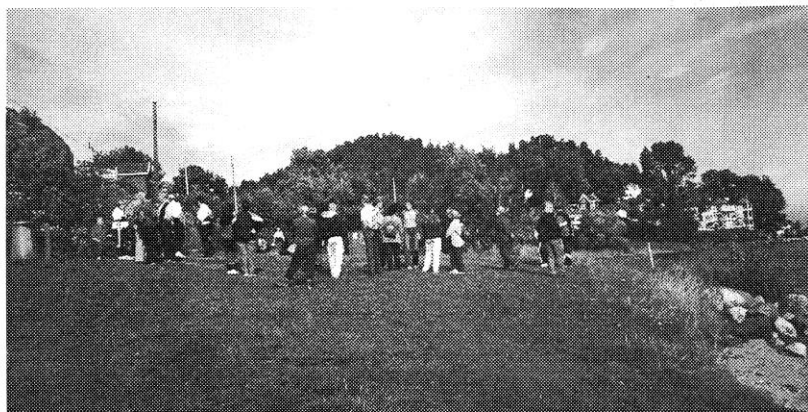

Birger Andersen fra Åros orienterer

transport, først og fremst til England, men også til andre land, f.eks. Sverige og Finland.

Verftet var i virksomhet i bortimot 50 år. Rundt 1905 begynte dampskipene å ta over og senere motordrevne skip. Seilskutene gikk i opplag. Det ble nevnt at Anton Tangen begynte med opphogging av gamle skuter (plimsollere) og materialene ble brukt til å bygge hus og lignende. I låvebrua på plassen Åroselven er det funnet skipsnagler.

Det er sannsynlig at dette skipsverftet med alle sine ansatte, sammen med Kledesfabrikken, dannet grunnlaget for tettstedet Åros.

Fra Åros-stranda

Vi fikk også vite hvorfor det er to skipsbrygger i Åros. Det første selskapet som drev dampskipsfart på Oslofjorden bygde først den ene bryggen i Åros. Da dette selskapet fikk konkurranse av et annet selskap ble dette nektet å bruke den eksisterende bryggen og måtte bygge sin egen.

Ved ankomsten til Blåhella var det anledning til å kjøpe fiskesuppe, eventuelt kaffe og vafler. På selve kystsamlingen var det kjentfolk tilstede som kunne fortelle

mange interessante ting om gjenstandene der og hvordan disse ble brukt. Blåhella kystsamling ble åpnet 28 september 1997 på initiativ av Frøydis og Jens Sundby og med deltagelse fra bl.a. Røyken historielag, Indre Oslofjorden Fiskarlag og Båstø Vel. Samlingen drives av en forening i samarbeid med Kulturetaten i Røyken kommune, som også har gitt økonomisk støtte.

ODD ARNE SVENDSRUD

Nyttig på Internett: Kilder

I tillegg til det som er nevnt i forrige bygdemagasin vil jeg gjerne nevne at en del kilder som foreløbig mangler i Digitalarkivet er tilgjengelig fra Registreringssentralen for historiske data (RHD) som er en institusjon ved Det samfunnsvitenskapelige fakultetet ved Universitetet i Tromsø. Her finnes det bl.a. registrert mange folketellinger (disse er søkbare), noen kirkebøker og en del annet. Ifølge det som er opplyst er det registrert 332 folketellinger (1 262 000 personinnførsler) og opplysninger fra kirkebøker i ca. 25 forskjellige perstegjeld (181 000 personinnførsler).

Adressen til RHD er <http://www.isv.uit.no/seksjon/rhd/>

Hvis du fra denne siden klikker på linjen Historiske persondata kommer du videre til en adresseliste over mange andre institusjoner som har registrert data fra historiske kilder, samt en oversikt over hva hver enkelt har registrert. Her kan du finne mye stoff som burde være av interesse for slektsforskere og historisk interesserte. Listen er etter det som er opplyst ikke fullstendig, men er likevel ganske omfattende.

ODD ARNE SVENDSRUD

Gamle hus og gjenstander fra Røyken

Som vanlig var det lunt og strivelig å komme i hus på Kornmagasinet en kald høstkveld. Førti av medlemmene i Historielaget hadde tatt turen 15. oktober for å høre fylkeskonservator i Buskerud, Jørn Jensen, fortelle om gamle hus og gjenstander fra Røyken. Han hadde bortimot hundre lysbilder å vise fram, hvorav en tredjedel stammet fra tidligere fylkeskonservator Randi Asker. Noen medlemmer av Historielaget kunne huske hennes lysbildeforedrag for tredve år siden, og dette var foranledningen til at Jørn Jensen hadde hentet fram hennes fotografier samt en rekke av sine egne bilder fra bygda. Her følger noen spredte glimt fra den omfattende bildeserien:

Jørn Jensen startet med å vise fram ei

Fylkeskonservator
i Buskerud,
Jørn Jensen

husmanns- eller fiskerstue fra Hyggen, et av de eldste og best bevarte husa i Hyggen som kanskje kan dateres helt tilbake til 1700-tallet. Vi fikk se et bilde av våningshuset på Spikkestad gård, som med sitt halvvalma tak er et typisk eksempel på arkitekturen i nedre del av Buskerud og Vestfold på 1700-tallet.

Gården som var skilt ut fra Hekleberg (i dag kalt Framstad),

var rydda og bygd opp av Hans Jensen Hekleberg, den såkalte «Heklebergsmeden», omkring 1855. (Flere opplysninger fins i årboka fra 1997.) Også en «bestefarsstol» som «Heklebergsmeden» pleide å sitte i fikk vi se bilde av. Her var også mange andre artige møbler og gjenstander å se: kister og dragkister, sofaer og

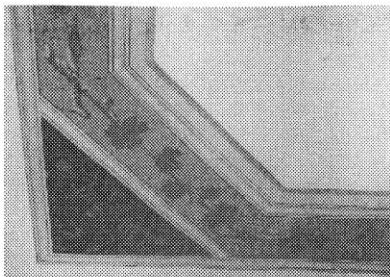

Husmanns- eller fiskerstue fra Hyggen, et av de eldste og best bevarte husa i Hyggen, kan muligens dateres til 1700-tallet. Foto: tidligere fylkeskonservator Randi Asker

stoler, hjørneskap og speil, gipsrosetter, ei tobakksdåse, samt detaljer fra dører, tak og vegger. I gamle dager kunne man på storgårdene ha en mann ansatt i flere måneder for å dekorere tak og vegger, og en person som ble nevnt i den forbindelse var feier Bergmann som har dekorert tak både på Gunnerud og Follstad (sistnevnte ca 1900).

I en rapport kalt «Verdifulle jordbrukslandskap i Buskerud» blir Torvøya omtalt. Vi fikk se bilde av våningshuset som skal være bygd mellom 1825 og 1840. Ei mindre stue som har vært brukt som forpakterbolig skal være flytta fra Fiskerbukta (lenger nord på Torvøya), det er opplyst at dette huset er bygd rundt 1650. Hvis det er tilfelle, er det kanskje Røykens eldste profane hus, kunne Jørn Jensen fortelle. Gården ble gitt som bryllupsgave til Jacob Meyer i 1867, og har siden vært feriested.

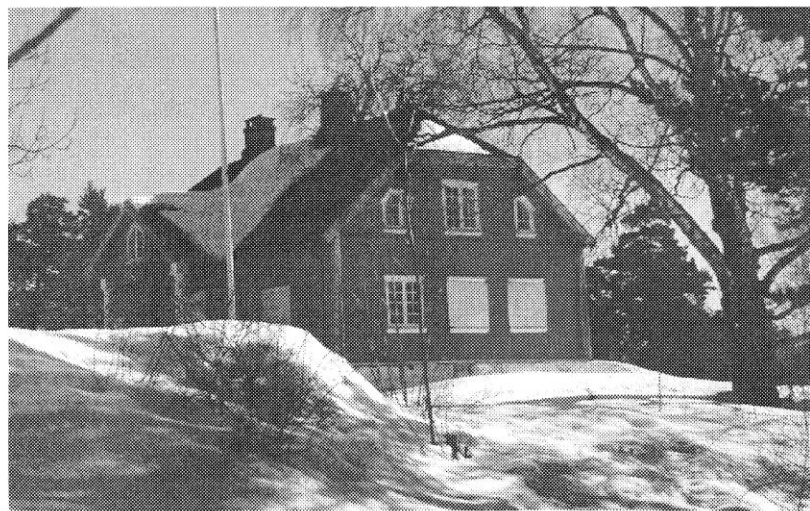
Forøvrig viste Jørn Jensen mange andre bilder fra gårder i Røyken, og det var interessant å høre ham øse av sine kunnskaper om bygningshistorie og stilarter; noen

Follstad: tak i stua, malt av feier Bergmann (ca 1900) (foto: Randi Asker)

ganger kunne også forsamlingen bidra. Etterpå smakte det godt med kaffe og ny-stekte vafler. Pål Skogmo fortalte om arbeidet med registrering av museumsgjenstander, og Eirik Lien som nå flytter til Oppdal, ble overrakt en gave fra Historielaget som takk for innsatsen med dette arbeidet.

TURID SANDVIK

Våningshuset på Torvøya (oppført mellom 1825 og 1840) (foto: Jørn Jensen)

Formannskapsprotokollene i Røyken 1837 – 1871: Snart tilgjengelige for allmenheten?

I Bygdemagasinet nr 29/1995 hadde Gustav Kirkerud en redegjørelse for arbeidet i komiteen for «Slekts- og gårdshistorie». Vi fikk da høre at arbeidet de seinere åra slett ikke har dreid seg om slekthistorie, men har bestått i å gjøre formannskapsprotokollene for Røyken i tidsrommet 1837 til 1871 tilgjengelige for allmenheten. Arbeidet går ut på å lese de håndskrevne protokollene og skrive dem av. Gustav Kirkerud skrev den gangen følgende:

«Protokollen (...) er jo skrevet med gammel gotisk skrift som ikke alltid er så lett å tyde, så det er et langvarig og møysommelig arbeide som ligger foran. Med et møte annenhver uke og fri om sommeren, vil nok arbeidet ta noen år.»

Innsatsen har tydeligvis vært meget god siden den gang, for gruppa regner med å bli ferdig med protokollen i inneværende år. Komiteen som arbeider med protokollene består nå av Asbjørn Westermann, Gustav Kirkerud, Odd Sandlund, Jorunn Dambo, Bjørn Dambo og Odd Arne Svendsrud. Tidligere var også Mary og Olaf Skryset med. Av den faksimilen som

gjengis i tilknytning til denne artikkelen, kan man lett skjønne at det kan by på vanskeligheter å forstå de ulike snirklete gotiske håndskriftene og den omstendelige dansken fra 1800-tallet. Gruppa legger rent praktisk opp arbeidet slik at Odd Arne Svendsrud lager et utkast til «oversettelse» på data på forhånd. Hver av de seks deltakerne får sin kopi både av den originale protokollen (disse kopiene tar kommunen seg av), og av datautskriften. Så går de sammen gjennom Svendsruds utkast og retter opp feil. Deretter retter Svendsrud teksten på sin datamaskin. Fra tid til annen sørger han for å lage en «backup» på diskett som Asbjørn Westermann oppbevarer.

Når komiteen snart blir ferdige med sitt arbeid, er det et stort arbeid som er fullført, og en viktig lokal begivenhet. Dette arbeidet, som startet med at medlemmene tok et korrespondansekurs i gotisk skrift, har pågått over flere år. Det blir opp til kommunen om materialet skal publiseres på noen måte. Formannskapsprotokollene er jo en vesentlig lokalhistorisk kilde, og burde absolutt trykkes og gjøres tilgjengelige for allmenheten.

Fra arbeidet i slektsforskningsgruppa. Fra venstre Asbjørn Westermann, Bjørn Dambo, Jorun Dambo, Gustav Kirkerud. Odd Sandlund er kommet til siden. (Foto: Odd Arne Svendsrud)

Som en liten smakebit fra protokollene gjengir vi referatet fra formannskapsmøtet 15. april 1845, både i faksimile og i avskrift. Her kan leserne ved selvsyn fastslå at det må være et meget omfattende arbeid som er utført av slektsforskningsgruppa. Som vi ser dreier sakene seg denne gang om å oppføre en kirkegårdsmur, samt om en tvistesak som gjelder kirkeklokka.

TURID SANDVIK

Referat fra formannskapsmøtet 15. april 1845

Aar 1845 den 15de April sammentraadte Repræsentanterne med Formændene, efter forhen skeet Indkaldelse for at tage følgende Sager under Behandling. Alle Vedkommende mødte med Undtagelse af Lars Flater, der meldte Sygdomsforfald, hvilket erkjendtes lovligt.

1. Den første Sag gik ud paa at tage nærmere Bestemmelse om Kirkegaardsmurenes Opførelse. Efter Forslag fra Lensmand Gabrielsen besluttedes eenstemmigen, at Repræsentanternes Bestemmelse i Mødet den 5te November f.A. modificeres saaledes, at bemeldte Muur bliver paa den østre og søndre, samt sydvestre Side af Kirkegården bliver de dengang fastsatte 2de tvende-Alen dyb, men at den største eller gamle Deel af den vestre og hele den nordre Muur opbygges paa det gamle Fundament.

b. Den Bestemmelse i hiint Møde, at det paaliggende Bygdens Opsiddere at lade møde paa Stedet, efter Tilsigelse, Folk til Hjælp ved Arbeidet, forandres derhen, at Entreprenøren selv paa egen Bekostning besørger Medhjælpere til Arbeidets Udførelse. Denne Beslutning toges med 9 mod 4 Stemmer.

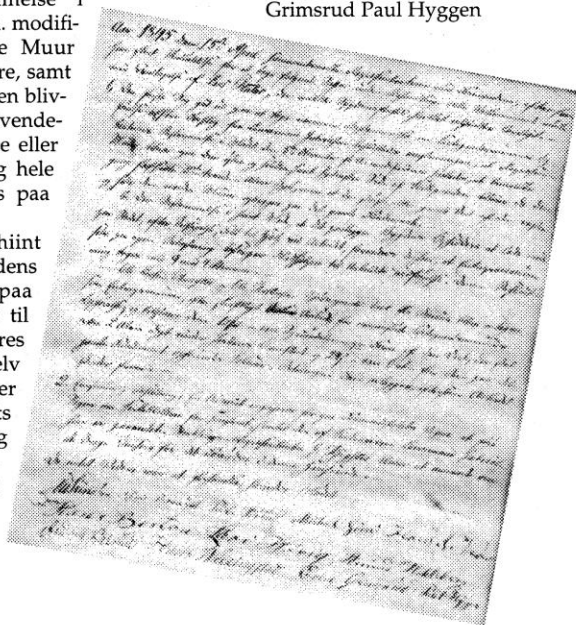
Ole Larsen Thrønstad og Ole Torstensen Bjørne-gaards-Eiet fra Bærum bleve

antagne som Entreprenører, efter skriftligt Anbud, for ovenanførte Kirkegaardsmuurs Opførelse, og tilstaaes dem 1 Spd. - een Speciedaler- pr Favns af den Deel, der skal være 2 Alen dyb under Jordens Overflade og 24 s. - een Ort- for de paa det gamle Fundament opførendes Muur. Betalingen kan erlægges, eftersom Arbeidet skridter frem.

2. Eenstemmig Beslutning: En Advocat engageres for paa Formandskabets Vegne at føre Sagen om Kirkeklokken for Høiesteret, hvortil den af Kirkeieieren Lensmand Gabrielsen er paaanket. Storthings-Repræsentanten G.Kjægstad bliver at anmode om at drage Omsorg for det Fornødne i denne Henseende.

Da intet videre var at forhandle, hævedes Mødet.

C.U.Sundt Niels Braaset Peder Torsrud
Michal Grini Hans E.Vear
Hans Beston Lars Høvig Amund
Hekleberg
Anders Kalsrud Hans Willingstad Even
Grimsrud Paul Hyggen

Steinarbeid gjennom en mannsalder

Bjarne Bjørk forteller til Bjørn Fossnes

På historielagets markvandring i Ovnerudfjellet en regnfull søndag i august 1998, kom jeg i snakk med Bjarne og Gunnvor Bjørk. Bjarne viste oss et jernspett som sto fast i granittveggen, høyt oppe i et gammelt steinbrudd på sydsiden av Ovnerudfjellet. Han kunne fortelle at arbeidere ble firt ned langs fjellsiden i en slags huske. Der satt de og slo bor inn i granitten for bygging av plattform, som senere ble arbeidsplass for uttak av steinblokker.

Jeg fattet ganske snart at Bjarne satt inne med en masse kunnskap om arbeid med stein og hadde mange historier å berette fra steinindustrien. Senere på høsten tok jeg kontakt med Bjarne, og ble øyeblikkelig invitert ned til familiens hjem i Hyggen. Her er noe av det Bjarne kunne berette:

FØRSTE JOBB

Jeg ble født i Hyggen i 1925 og gikk på skole her for lærer Ulltveit-Moe og frøken Reiersrud. Min første befattning fikk med steinarbeid fikk jeg da jeg 2. mai 1941 begynte i steinbruddet i Heklebergfjellet hos firmaet Johannes Grønseth. Min far var ansatt der som smed, og min onkel, Karl Samuelsen fra Muserud var formann, eller bas som det den gang het. Far kom fra Iddefjord. Han jobbet før krigen hos firma Selmer i Oslo. Da krigen kom arbeidet han for ingeniør F. Selmer ved Rauer fort. Herfra gikk veien til bruddet i Heklebergfjellet.

Min første jobb besto i å bære sekker med sand opp i steinbruddet. Sanden ble fylt ned i utskutte sprekker i fjellet, avgrenset med stokker og borestål i begge ender. Hensikten var å hindre at sprengsalven blåste ut i enden av sprekkene. Det ble

fylt i ca. 100 kg svartkrutt. Ladningen ble antent med to dobbelte tjærelunter for å sikre tenning. Lunta ble splittet i den ene enden og stukket ned i kruttet. Den andre enden ble også splittet for påtenning. Jeg husker spesielt et oppdrag med en kjempeblokk på ca. 100 kubikkmeter. En 4-5 mann bar sand i flere dager. Da skuddet endelig smalt, fløy den kjempemessige blokka gjennom lufta og havnet stående på skrå helt nede ved veien, klar for videre behandling. Sperrestokkene ble slynget langt inn i skogen.

På denne tiden var opp til 53 mann ansatt ved bedriften i Heklebergfjellet, fordelt på 3-4 arbeidslag. Grønseth kjøpte bruddet av fru Gundersen på Hekleberg. Det var hovedbasen på den tida, Robert Karlsen som av driftssjef Rønne fikk til oppdrag å forestå handelen. Robert syntes imidlertid at fruens krav om kr. 5.000,- var uhørt. Han gjorde et nytt forsøk, men fruene var steil så det ble ingen handel. Senere gjorde Karl Samuelsen enda et nytt forsøk. Til tross for at fru Samuelsen nå hadde doblet prisen, kom handelen i stand.

I SMEDLÆRE

Etter et halvt års tid i arbeidet, fikk jeg jobb som smedgutt. Arbeidet bestod vesentlig i å dra belgen og varme bor for smeden. Senere ble jeg sendt til bedriftens hovedverksted på Skøyen ved Oslo. Der var jeg en god stund og fikk lære smedyrket. Så ble det ledig smedjobb i Heklebergfjellet. Her overtok jeg jobben etter en svensk smed som het Ekdahl. Jobben gikk vesentlig ut på å trimme opp diverse verktyr for steinhuggerne, slik som breimeisler, piggeisler, prikkhammere og rifelham-

mere. De små hammerene som ble brukt til småbor kaltes slagere. Ved boring med større bor, der én snudde boret og to mann slo, ble det benyttet feisel. Dette var små slegger med like baner på begge sider. Annet viktig verktøy var bor. 1 ½" stål ble smidd ut til 6 cm skjær. Disse ble brukt for store ladninger, for å få plass til mye krutt.

Når man snakker om krutt er det her tale om perler av svartkrutt så store som erter. Dynamitt var ubrukelig til dette formålet, da denne slår alle veier, og bare ble brukt til sprengning for opprenskning.

Ofte ble det skutt mange ganger for å utvide sprekker litt etter litt. Gode skytebaser dimensjonerte ladningen riktig og proppet hullet med leire. Proppen skulle gå, men samtidig skulle sprekken utvide seg i riktig retning. På denne måten fikk han sprekken til å følge «kløyvet» som går nesten vannrett i fjellet, eller «busta» som gikk loddrett. (Den retningen fjellet lettest sprakk ble kaldt «lettburst», mens det gikk

også å få sprekk langs en «sribust».) For å gi borede hull en slags bruddanvisning, ble det slått ned en kile som var noe bredere enn hullets diameter. Denne ble kalt «rimmer» og lagde to kilespor i hullet i den retning man ønsket sprekken skulle gå. Til slutt ble det «lasta hardt» for å løfte blokken.

Det ble tatt ut ca. 3500 m³ med blokk i Heklebergfjellet under krigen, alt med handkraft. Arbeidstiden var 8 ½ time på hverdager med to spisepauser, og 5 timer på lørdager med en pause. Til tross for den store virksomheten i dette farlige arbeidet, var det få ulykker. Nybegynnere ble rettleidet og advart om farlige ting av sine arbeidskamerater.

Ansettelsen hos Grønseth varte fram til 1946. Da fikk jeg et tilbud om jobb som smed hos firma AS Entreprenør i Oslo. De jobbet med ombygning av hotell Continental. Senere byttet jeg over til Selmer AS som var engasjert i bygging av kai på Filipstad. Her smidde jeg bor på opp

til 14 meters lengde som ble drevet med luft. Jeg fikk her også hjelp av luftdrevne hammere til utførelse av smiarbeidet. På grunn av boring i langt bløtere fjell enn i Røyken, samt at arbeidet foregikk under vann, kunne en bore opp til 100 m mellom hver «hvess». Salver på over 100 kg dynamitt forårsaket rene flodbølgen og skaffet brislingmat til sultne måker.

I FAMILIEBEDRIFT

Min far, Oscar Bjørk begynte i 1948 pukkverk på Kinnartangen sammen med Fritjof Samuelsen og Trygve Hyggen. Bedriften fikk navnet Hyggen Pukkverk og Steinhuggeri. Karene fikk lånt en gammel pukkmaskin fra kommunen og kjøpte en

Bildeserien viser forskjellige stadier av oppdeling av stein. 1) borer, 2) slår inn kile, 3) ferdig med å kile, 4) bende ut, 5) foran krana. (foto: Synnøve O. Dyb, Røyken & Hurums Avis)

encylindret dieselmotor med glødehode til drift av knuseren. Rundt 1950 gikk de til innkjøp av en gammel lastebil og fristet meg med jobb i bedriften. Til tross for at jeg trivdes godt i Oslo, flyttet jeg over til Kinnartangen.

På Kinnartangen hadde det vært huggeri tidligere. En del såkalte «huggetaller» lå igjen etter den driften. Disse steinene hadde tjent som en slags arbeidsbenk for huggerne, skolet opp med trestokker. Steinene ble nå lempet opp i knuseren og ble pukk. Da dette var ryddet bort, kom rent fjell fram i dagen og steinhugging kunne ta til. Oscar Bjørk døde i 1962. Men driften gikk videre med i alt 6 mann. Vi fikk jobb så mye vi bare kunne ta på oss. Det ble levert mye kantstein, blant annet til bygging av Sjølystveien.

På den tiden var også Hyggen Steinhuggeri i drift i Ovnerudfjellet og AS Granitt i Hvalsfjellet ved den gamle «Svigeremor-svingen» på Lahell. Men det var behov for den mengde kantstein som vi alle tre kunne levere.

Vi produserte mye av en kantstein som kaltes «Danskfas». Denne steinen med skrånet kant ble brukt til fortauskant. Tynnheller til bruk på fortau ble også produsert. Jeg husker navn som Stettinerheller og Danzig.

Det ble stilt strenge krav til de fleste produkter. Blant annet skulle kantstein ha ganske bestemte mål, og måtte ikke overskride 2 meters lengde, såkalte «fullmåling».

Av spesielle oppdrag kan nevnes forarbeidelse av sokkel til statuen av Oscar Mathisen i Frognerparken, samt sokkel til bronsehesten på Bjerkebanen. På Ås landbruksskole står det en byste, montert på en fire meter høy, finhogget søyle fra vår bedrift.

I en ti-års periode hadde jeg tinglyst kontrakt med Thorolf Stabæk om bryting i Heklebergfjellet. Steinene herfra ble blant annet levert til Norges Banks nybygg i Oslo. En god del steinblokker som lå igjen

etter tyskerne havnet imidlertid ikke dit. Senere solgte jeg denne kontrakten til firma Johansen Granitt.

EKSPORT

Røykengranitten var kjent for sin spesielle høye kvalitet og hardhet. Det var den eneste steinen som var bestandig mot syre, og ble derfor brukt til syretårn i både inn- og utland. Blant annet ved Hydros fabrikk på Notodden kan en finne steinblokker som stammer fra slike syretårn. Bunnet i slike tårn ble satt sammen av flere drageformede steinblokker, såkalte bleff. Mellom steinblokkene ble det tettet med asbest. Taket ble laget på samme måte, og selve tårnet som var opp til 14 meter høyt, fikk en mangekantet form. Nede ved bunnen ble det boret et hull for tapping av syren. Flere steder i Europa kunne en finne slike tårn. Sluttet av 1920-årene var blomstringstiden for slike leveranser. Jeg husker at flere fra Røyken, blant andre en kar ved navn Øyvind Amundsen, reiste ned til Tyskland og var med på montering av tårn. En tysk ingeniør ved navn Otto Galdert hadde patent på syretårnet. Selv har jeg bare utført reparasjoner på et syretårn på Tofte. Dette ble hugget til av firma Johs. Grønseth i Heklebergfjellet etter siste verdenskrig.

Fint tilhugget Røykengranitt ble levert til sluseporter i Holland. Når slike ordre kom, var en vanligvis sikret arbeid i lang tid.

MASKINER OG HJELPEMIDLER I STEININDUSTRIEN

Hos AS Granitt tok man i bruk en patent tilvirket av en kar fra Møre. Denne besto av to hjul, lik sykkelhjul og en to kordels wire. Hjulene ble plassert på hver sin side av steinblokken, slik at hjulene dro wiren over blokken og slet seg gjennom denne. Et stoff som kaltes «sika» ble tilført som slipemiddel. Med dette utstyret slipte en seg gjennom meterykke blokker.

Tidligere ble det anvendt en annen form

for steinsag som besto av et flere meter langt, bredt stålband, ca 5 millimeter tykt. Bandet hadde ikke tagger som et vanlig sagblad, men slet seg allikevel gjennom steinen, «smurt» med knust stål. Mating med dette slipemidlet ble foretatt for hånd ved hjelp av skyfler. Dette måtte ha vært et slitsomt arbeid, for det ble registrert et stort antall «matere» med magesår. Slike sager ble ofte drevet av en elektrisk motor, via drivaksler og balatreimer.

Ved veien langs Heklebergbruddet står det stor kran som ble brukt som lagerkran. Hit ned gikk det en skinnegang oppe fra bruddstedet. Her var arbeiderne i den senere tid i det minste beskyttet mot regn og snø av et arbeidsskur.

KINNARTANGEN

Olaf Hyggen kjøpte Kinnartangen i 1900 og overtok drift av steinbrudd ved Kinnartangen og Kustein sammen med ingeniør Otto Galdert. Min bestemor, Sofie Bjørk, gav kost og losji for steinhuggerne som arbeidet for Olaf Hyggen. Hun ble tidlig enke da mannen omkom i en drukningsulykke i Amerika. Det var umiddelbart etter århundreskiftet at hun ble hentet hit fra Iddefjord av en kaptein Hjalmar Johansen. Bestemor lappet klær, vasket og stelte så godt for dem at de kalte henne «mor». Hun holdt til i det gamle huset på Kinnartangen, der hun huset folk fra flere kanter av landet, men også finner og svensker. Bestemor disponerte hele gården og holdt kyr og andre husdyr. I det samme huset hadde Olaf Hyggen og hans bas Edvard Pedersen kontor. Et skrivebord fra den tiden står i huset den dag i dag, og protokollen fra driften finnes også.

Min tante, Ester Borgen jobbet fra hun var 6 år gammel i bedriften. Arbeidstøy ble vasket og båret ned til fjorden for skylling. Et nesten umenneskelig slit for en ung jente. Det hendte hun lå seg rett ned på flaberg med sin tunge bør for å hvile. Hun hadde mye å fortelle fra den tiden. Tante ble 90 år gammel og var åndsfrisk til

det siste. Fra i 1990 hadde hun tilhold på Røyken sykehjem. Dessverre ble intet skrevet ned av hennes mange beretninger.

OVNERUDBRUDET

Som det er nevnt innledningsvis fantes også et steinbrudd i Ovnerudfjellets sydside. Her var det en god del drift i mellomkrigsårene. Bruddet lå imidlertid på grensen mellom området som Hyggen Steinhuggeri disponerte og Johan Hyggens eiendom. Muligens var det av den grunn uklart hvem som skulle ha inntektene av bruddet. Ved Østhagen sto restene etter en stor kran. Her lå det også en skinnegang for frakt av stein på traller ned til karene som hugg til steinen. På flaberg her lå det lenge mange bautaemner. Stein ble fraktet ned fjellet ved Grytingen til havna i Hyggen.

GLEINÅSEN

I Vangsfjellet ble det også tatt ut en del stein, bl. andre av O. Hyggen og O. Galdert. På sydsiden av Gleinåsen, der Kommunens driftstasjon nå ligger, ble det rundt 1930 brutt ut en del stein av firma A/S Grønseth.

HENDELSER

Kjører en videre fra gården på Kinnartangen nedover mot sjøen, kommer en til Kustein. Her sto det ei stor boligbrakke. I skogen over denne brakka hugg man ut et par store eikestokker som skulle brukes til «konge» og «dronning» på ei kran. (Kongen er den faste, loddrette stokken på krana, mens kranbommen ble kalt dronninga)

I arbeidet med å fire disse ned fjellskråningen røk tauet og en diger eikestokk for som et spyd nedover og gjennom boret brakka fra loft til kjeller. Som ved et under ble ingen skadet ved hendelsen.

Selv om utviklingen på verktøy- og utstyrsfronten etter hvert også har påvirket steinindustrien, ble det meste av arbeidet utført manuelt. Også i den senere tid lesset

Røyken Private Middelskole

Røyken Private Middelskole ble trolig etablert i begynnelsen av året 1932. De drivende krefter var så vidt jeg husker lærerne Johannes Strømme og Jens Steene, min far gårdsbestyrer Edvard H. Bjørnstad var trolig også med blandt dem som viste interesse for saken.

Skolen fikk med velvilje fra Røyken Skolestyre tildelt et klasserum i lærerboligen ved Nærnes skole. Klasserummet har sikkert eksistert fra tidligere tid, da det ikke så ut til å være nyinnredet eller påkostet for «vår» klasse. Varmekilden var den gode gamle rundbrenner og var vel tegnet på at alt var ved det gamle. Som lærer ble ansatt Hans Amlund, teolog og sønn av prost Amlund på Modum.

Vi som ble elever var vel nærmest «raske» sammen fra de nærmeste områder for å kunne utgjøre et tilstrekkelig antall for å få økonomien til å «gå i hop». Lærertilønnen var sikkert ikke stor, men i begynnelsen av 30-årene var det ikke så lett å få arbeid selv for vel utdannede personer. Mang en teolog fant seg til rette i skoleverket med en utdannelse som var et godt egnet grunnlag for lærergjeringen i middelskole og gymnas.

Det var sikkert forbundet med en viss spenning å sette igang prosjektet. En lærer for alle fag, bortsett fra tresløyd, som også var eksamensfag. Eksamen i alle fag, både de skriftlige og muntlige, samt tresløyd for guttene etter to år var litt av et eksperiment. Om jentene var oppe i faget håndarbeid vet jeg ikke. Det er mulig at jentene var fritatt eller at håndarbeid ikke var eksamensfag.

De første elevene fra skoleårets begynnelse høsten 1932 var fra Slemmestad, Morbergtoppen, Bødalen, Nærnes, Bådstø og Åros. Det var heller ikke lett «å skrape sammen» et tilstrekkelig antall elever. Innstillingen blandt folk fra Slemmestad var den at 7 års folkeskole var tilstrekkelig, utdannelse ut over dette var luksus og uten nytte. De fleste ventet å få seg arbeid ved fabrikk, selv om det også der kunne oppstå vanskeligheter.

Prøvekaninene var Irma Lillelien, Elsa Morberg, Liv Holm, Randi Amundsen, Erna Skogsbo og Anna Baarsrud, i enkelte fag, fortrinnsvis engelsk, Norveig Strømme, som drømte om å bli prima ballerina, og tok navnet Norway, senere kom en innflytter Else Åle, så guttene: Robert Kjos, Ole Steene, Arnt Bjerke, Ivar Lillelien, Ove

har måttet vike plassen for mer moderne navn, etter hvert som hyttebyggingen har tiltatt.

Steinindustrien har gjennom tidene gitt arbeid til mange mennesker i Røyken. I dag er dette historie, en historie vi bør være stolte av og ta vare på.

Forfatteren takker Bjarne og Gunvor Bjørk for hjertelig mottagelse og for at de delte sine opplevelser og erfaringer med meg.

BJØRN FOSSNES

Les også artikler skrevet av Ole Sønju i årbok 1995 og av Odd Sandlund i årbok 1970.*

** Den «ukjente» personen på bilde på side 73 i den boka er Trygve Ovnerud.*

Granlund, Oddvar Solstad, Eigil Dambo og undertegnede.

Som et kuriosum kan nevnes at Eigil Dambo allerede fra starten døpte Irma om til Petra, og det gikk etterhvert så langt at hun ikke reagerte på eget navn, men måtte tiltales med klangnavn av oss klassekamerater. Tiden på middelskolen har ikke satt særlig dype spor, så noen detaljert redegjørelse fra to års daglig ferd fra Slemmestad til Nærnes dels på sykkel og dels med sparkstøtting, – en kilometer i motbakke og en kilometer nedforbakke hver vei, kan jeg derfor ikke gi.

Av jevnaldrende, som var elever på Minde Middelskole på Asker, var eksperimentet dømt nord og ned, og noen eksamen skulde vi aldri kunne oppnå. Det er jo uten videre klart at som elever ved en fullt utbygget skole med bedre lærerkrefter og eksamensrett stod de langt sterkere enn vi andre som vel måtte sies å ha tatt en sjanse. Nå viste det seg i ettertid at noen av de privilegerte fikk større problemer enn vi prøvekaniner.

Noen små erindringer ligger ennå i sine skuffer. Klassen kunne neppe kalles for homogen, innlæring gikk ikke like lett for alle, og vi ble vel i en viss periode liggende etter i det som var staket ut som pensum. Resultatet ble kveldsundervisning, som sikkert ikke var enkel å gjennomføre på grunn av manglende kommunikasjoner.

De to elevene fra Bådstø og Åros hadde ingen muligheter for å ta seg tilbake til Nærnes på kveldstid, så her måtte det «finnes på noe». Resultatet ble middag for skolens regning etter skoletid, hvordan de så tok seg hjem igjen etter kveldsundervisningen har jeg intet minne av. For oss andre fra Slemmestad ble det ordnet med skyss frem og tilbake. Arrangementet førte vel til noe bedre kunnskaper, selv om de neppe var målbare, har de vel hjulpet oss noe på den videre ferd frem til eksamen.

Jeg har også et svakt minne av at det på et visst tidspunkt oppsto et misforhold mellom lærer og elever, hva det gikk ut på er for lengst glemt, men det ble vel bestemt at vi skulde refs. En vakker dag ble vi

holdt tilbake etter skoletid kl. 2. Lærer Strømme troppet opp og gav oss en «leke» og behandlet oss som vi skulde være elever i småskolen. Min egen reaksjon var iallfall at «Strømme var dum».

For å kunne dekke pensum i sløyd fikk skolen låne sløydsalen på Slemmestad skole hvor lærer Steene tok seg av undervisningen, jeg tror med godt resultat. Steene var en flink lærer med menneskelige egenskaper, noe som ikke alltid var tilfelle med en rekke seminarister.

Våren 1934 var vi oppmeldt til eksamen og ferden gikk til hovedstaden. Skriftlig eksamen foregikk i Idrettens hus, muntlig eksamen ved Hammersborg skole og sløyd ved Oslo Katedralskole. Det ble reiser til Oslo annenhver dag hvor vi møtte eksaminatorer og sensorer med vekslende hell. Enkelte dager hadde vi hellet med oss og kunne reise lettet hjem med en «Meget» i bagasjen, andre dager misfornøyd med en «b». Vi hadde tross alt våre ambisjoner og drømmer. Hvor mange av oss som passerte nåløyet og hvor mange som strøk vet jeg ikke og det er vel heller ikke av særlig interesse. For egen del var det tilstrekkelig til at jeg kunne vandre opp til rektor Eitrem ved Oslo Katedralskole og melde meg som elev i «første real» fra høsten 1934.

Reisene til Oslo ble jo en ny opplevelse, særlig kjent i hovedstaden var vi jo ikke, men Oddvar Solstad utnevnte seg selv til «cicerone», han hadde opp til flere ganger vært med sin mor på Youngstorvet hvor hun solgte plommer når høsten kom. Han var med andre ord kjent i den store by og kunne fortelle litt om hva vi møtte. Christian kvart på Stortorvet ble presentert som «Christian fjert» og bidro til utvidede kunnskaper i historie.

Efter at vi hadde avlagt eksamen i 1934 syntes Røyken Private Middelskole å ha avgått ved en stille død. Det var ingen som ville engasjere seg i å drive skolen videre og de opprinnelige stiftere hadde vel også nådd sine mål og så vel ikke på skolen som en fast etablert virksomhet.

Våren 1935 dukket det opp en ny mann også en teolog, Arne Sollesnes, fra Jondal i

jeg utallige billass med krafse og Brett. Dette arbeidet kunne i lengden knekke selv den sterkeste mann, og det hendte at Gunnvor måtte tre støttende til for å få las-set ferdig.

I 1970 ble jeg ansatt ved driftstasjonen i Røyken Kommune. Jeg hugg fremdeles litt stein på fritida, så firma Hyggen Pukkverk og Steinhuggeri ble først nedlagt i 1996.

STEDSNAVN

Arbeiderne satte egne navn på steder og veier. Navnet var ofte knyttet til personer, som Wilhelmsbrønn, Johannesfjellet og Madamkleiva. Jeg syntes det er trist at disse navnene ikke lenger er i bruk, men

Sogn, energisk og pågående. Han hadde besøkt Tischbein på kontoret og tatt opp saken om ny drift. Uten at jeg vet noe om resultatet av dette møte, var vel hensikten å oppnå støtte fra CPC, noe han neppe fikk. Han klarte imidlertid å skaffe frem tilstrekkelig antall elever og kunne starte på ny frisk. Skolen fikk klasserum i «gamleskolen» med tilgang til spesialrum i «nyskolen». Han hadde selv ikke anledning til å overta som lærer fra første dag og skafte vikar, nok en teolog, Sverre W. Evensen. En stille og sindig mann, som sikkert har gjort et godt inntrykk på sine elever.

Her er det nødvendig å komme med noen opplysninger, som ikke har direkte med skolens drift å gjøre, men et forhold som ble av ganske stor betydning for skolen de første årene på Slemmestad. Vår familie hadde i mars måned 1935 flyttet inn i Spiseforretningen, som mor fikk overta etter Elin Johansson – Anne-Lise Torvbråten's grandtante –.

På Slemmestad var det dengang ikke så enkelt å skaffe hybel – egnet værelse – med kost for den som hadde behov for en slik ordning. Mor hadde i alle år vært interessert ikke bare i pensjonatdrift, men også skole og undervisning. Her fikk hun mulighetene, og Spiseforretningen ble etterhvert et fast punkt for lærere i Middelskolen helt til vi flyttet fra Slemmestad i februar 1939. I annen etasje i Spiseforretningens boligdel fantes ett rum med inngang adskilt fra to andre rum i boligdelen. Her fikk Sverre W. Evensen sin hybel, og måltider servert i vår «spisestue». Da han fratrådte overtok Arne Sollesnes såvel hus som plass ved spisebordet.

Høsten 1936 ble det startet opp med en ny klasse og nok en teolog ble tilsatt som lærer. Denne gang ble det Thomas Skulstad fra Skotterud, en stillfarende mann, dyktig, med godt humør og humoristisk sans. Skulstad skulde også ha et sted å bo. Han ble «ukependler» og fikk sin plass i vår stue, hvor det fantes en god divan og en stor skrivepult. Gode lærerkrefter syntes å love et godt resultat. Som nevnt var Sollesnes både energisk og pågående,

hadde ambisjoner og ville vise at han mestret oppgaven som leder av skolen – den skulde vise resultater. Sommeren 1937 ble fylt av spenning, aldri hadde så mange elever vært oppmeldt til middelskoleeksamen fra industristedet Slemmestad. Resultatet må ha vært godt. En rekke elever fortsatte i gymnasiet ved Oslo Katedral-skole, så grunnlaget kan ikke ha vært dårlig.

En ny klasse startet opp høsten 1937. Thomas Skulstad sluttet og overtok stilling som lektor ved Drammens Latinskole. Nok en teolog overtok, denne gang Konrad Rudberg også fra Skotterud, men stuen fikk han ikke, vi måtte selv ha større plass. Han måtte skaffe seg opphold annet sted, hvor husker jeg ikke, men det kan ha vært hos kjøpmann Otto Nilsen. Uten at jeg er sikker, har trolig Sollesnes fortsatt som lærer også skoleåret 1937/1938. Etter eksamen 1938 var det imidlertid slutt også for hans del. Han ble lektor ved Frogner skole i Oslo. Enda en gang nye lærerkrefter, også denne gang en teolog, Alf Bjørke fra Ørsta, som «arvet» det værelse Sollesnes hadde disponert.

Bjørke var en spedbygget, forsiktig mann, som ikke stakk seg frem. Han var ikke i besiddelse av den dominans som preget den gode Arne Sollesnes, som med sterke meninger ikke stilte sitt lys under en skjepp. Skoleåret 1938/1939 startet også med et tilstrekkelig antall elever, ikke bare fra Slemmestad, men også fra områder helt opp til Bjørnstadvingen. Skolen syntes å ha fått et visst fotteste og fortsatte sin virksomhet også under den annen verdenskrig.

Mitt kjennskap til skolen etter at vår familie flyttet fra Slemmestad er meget begrenset og innskrenket seg til at jeg vet at Helge Borchgrevink, min venn fra tidlig barndom til langt opp i voksenalder, fikk anledning til å bygge seg hus midt i min gamle skolevei ved overtagelse av stilling som lærer ved skolen.

Oslo den 17. oktober 1998.

HANS BJØRNSTAD

Røken Provianteringsraad 1916-17

Norge erklærte seg nøytralt under den første verdenskrigen (1914-18) og vi unngikk krigshandlinger på norsk jord. Men vår store handelsflåte led enorme tap. Og tilførselen av forsyninger utenfra ble vanskelige. Derfor ble det ved Stortingsvedtak 25/6-1916 opprettet et statlig Provianteringsdepartement (nedlagt 1922) og i de enkelte kommuner ble det opprettet Provianteringsraad.

Provianteringsraadene oppgaver var i hovedsak de samme som Forsyningnemndene hadde i tilknytning til den andre verdenskrigen. Men tilførselen av de nødvendige matvarer var bedre under den første verdenskrigen, og – ikke minst – vi var herrer i eget land. Derfor ble Provianteringsraadets oppgaver også her i bygda enklere enn Forsyningnemndas.

Hovedoppgaven var å sikre tilgang på, og en jevnest mulig fordeling av spesielt matvarer, brensel og kunstgjødsel. I de enkelte Amt var det Prisreguleringsraad som fastsatt maksimalpriser for å hindre svartebørshandel.

Adam Baarsrud i Nærnes var formann i «Røken Provianteringsraad» og virksomheten kom meget raskt i gang etter Stortingsvedtaket i juli. En rask gjennomgang i hans arkiver gir et interessant bilde av forsyningssituasjonen i bygda vår den gang.

BRENSEL

Alle husstander m.v. i bygda ble bedt om å melde sitt behov for kjøp av brensel for vinteren 1916-17 til Provianteringsraadet. Adam Baarsrud ordnet bestillingene etter ligningskretser – ni i tallet – og samlet de i et eget hefte. Totalt for hele bygda var vinterbehovet for kjøp av brensel 147 favner

bjørkeved, 347 favner blandingsved, 59000 kg kull og 1156 hektoliter koks. For flertallet av arbeiderfamiliene var blandingsved det mest brukte brensel, men mange brukte noe kull i tillegg. Mens skolene og andre offentlige bygg i stor grad fyrte med koks: Røyken sykehjem 155 hl, Slemmestad skole 250 hl og Hyggen skole 130 hl, bare for å nevne noen.

Skogeierne i bygda meldte inn til rådet hvor mange favner ved de ville kunne selge til kommende vinter. F.eks. heter dei i et brev fra A. Kristiansen datert Graff 17/8 1916 at han har 8 favner bjørkeved stående under tak og at han vil hugge ytterligere 2 favner slik at ca. 10 favner kan selges. (Vi antar at de to siste favnene neppe kunne bli tørre nok til bruk vinteren 1916-17.)

Det fremgår ikke klart av arkivene om alle fikk sitt behov dekket. Men for noen av dem som hadde en bestilling på f.eks. 3 favner står notert i marginen at bare 2 favner er levert.

LANDBRØD

En speditor i Kristiania ekspederte mel og sukker mv. til bygda på vegne av Statens Provianteringskommisjon. Og det dreide seg om betydelige mengder. Bare i løpet av en uke i november 1916 ble hele 600 sekker rugmel ekspedert med jernbanen til Røken. Kjøpmennene langs Oslofjorden fikk sine varer med dampskipet. For å få kjøpt brødmel i hele sekker måtte kjøperen skrive under på en erklæring om at «Melet kun skal anvendes til Menneskeføde og at det ved Baking udelukkende skal brukes til den av Kommissionen nevnte Brødsort «Landbrød» der skal bestå af en Halvpart sammalet Hvedemel og en Halvpart Rugmel i Blanding. «Statens sentralkontor

Adam Baarsrud, foto 1915

for Fiskeforsyningen» var et annet av de offentlige kontorer som bidro til å sikre matforsyningene. Kontoret inngikk leveringsavtaler med hermetikkfabrikker og bidro derved til at varene nådde fram til folk flest og til akseptable priser. Eksempelvis kostet en kasse med 50 litersbokser med seikaker 66,50 kr, mens detaljprisen var fastsatt til 1,43 kr pr boks. Det fremgår av korrespondansen at mange familier i Røyken kjøpte hermetikk i hele kasser. Ferskfisk ble besørget fra «Kristiania Kommunale fiskecentral» – også til vår bygd -. Og, som nevnt, Adam Baarsrud sørget for at ingen i bygda skulle behøve å sulte.

DYRTID

Som følge av verdenskrigen ble det betydelige prisstigninger også i vårt land. Men den vanlige kvinne og manns inntekter steg ikke i samme grad. Derfor vedtok Røken Herredstyre i sitt møte 26. august 1916 sak nr. 144 at det skulle innføres «Dyrtidsforanstaltninger». Familieforsørgere med en inntekt på inntil 2000 kr og maksimalt 6000 kr i formue skulle tilstå en rabatt på 40% på inntil 35 kg sukker og

inntil 5 mål ved og 30% på inntil 75 liter petroleum samt 30% på melk og smør «paa et af Provianteringsraadet nærmere bestemt kvantum».

Forøvrig fikk rådet fullmakt til å gi noen andre rabatter etter skjønn til familieforsørgere som kunne skjønnnes å trenge det. For enslige gjaldt de samme pro-sentsatser, men for noe mindre kvantum enn for familieforsørgere. For 1 favn bjørkeved utgjorde rabatten 28 kr, et beløp Adam Baarsrud etter behørig dokumentasjon utbetalte til skogeieren.

Så vidt vi kan se må Adam Baarsrud ha hatt en betydelig oppgave med å styre «Røken Provianteringsraad» gjennom den første verdenskrigen.

OLE SØNJU

Et utvalg av rasjoneringskort i tilknytning til 1. verdenskrig. De enkelte merker på kortene er fraklippet av forretningen slik at bare stammene av kortene er igjen. Samme type kort ble brukt over hele landet. (Utlånt av Anstein Kuvik, Åros)

Tomtevalg for magasinboden 1916

Under første verdenskrig ble det opprettet lokale «Provianteringsraad» over hele landet – og dermed også i Røyken. I «Røken Provianteringsraad» var Adam Baarsrud fra Nærnes formann. En av oppgavene for raadet var å reise en «Magasinbod». Vi har sett gjennom «Røken Provianteringsraads» arkiv på Søndre Nærnes. Der fant vi blant annet en innstilling om tomtevalg for «Magasinbod» datert 25.10.1916.

Thv. Syversen (baker), Didrik Askestad (gårdbruker) og C. S. Jensen (sjøkaptein) utgjorde «tomtekomiteen». Ved tomtevalg skulle det tas hensyn til sentral beliggenhet i bygda og at tomta lå ved hovedvei samt at det var god «lufttræk» på stedet. På forhånd var fire tomter utpekt som skikkede til formålet. De fire var:

1. Ved Røken Sykehjem
2. Englandshøiden
3. «Blaasenberg» ved Røken kirke
4. Vangshøiden

Komiteen anbefalte primært tomt nær 1 som allerede var kommunens eiendom. Subsidiært ble tomt nr. 2 anbefalt. Her var det i tilfelle aktuelt å kjøpe tomt av Kristoffer Follestad's eiendom England grensende inn til Kristian Magnussens eiendom og hovedveien. Denne tomten var tilbudt komiteen for 400 kr pr mål.

«Blaasenberg» ved Røken kirke valgte man å se bort fra fordi en magasinbod der muligens ville kunne genere kirken og dens omgivelser. Om tomten på Vangshøiden står det bare at eieren, Chr. Wang forlangte 2000 kroner for 2,5 mål. Og penger var det selvsagt begrenset tilgang på også den gang.

Og – som vi alle vet – Magasinboden ble reist på tomten ved Sykehjemmet – og der står den fortsatt, men nå er den i Røyken historielags eie som kulturhus.

OLE SØNJU

«Magasinboden» (Kornmagasinet)

Maksimalpriser for Buskeruds amt.

Prisreguleringsrådet for Buskeruds amt har i henhold til § 4 § 5 i forskrifter for prisregulering fastsat ved kongelig resolution 8. december 1916 følgende maksimalpriser:

Nysjøløt melk pr. liter.

	En gros.	En detalj.	Tilskjørt
Drømman	kr. 0,25½	kr. 0,27	kr. 0,28
Kongsberg og Hønsfoss	0,25½	0,27	
Flåtbygdene	0,25	0,26	
Fjeldbygdene	0,22	0,24	

Mel pr. 100 kg.

	Kiøper og timetel	Voldhel.
Bygdene	kr. 10,00	kr. 9,00
Flåtbygdene	10,00	9,00
Fjeldbygdene	12,50	11,50

Maksimalprisen paa poteter saavel en gros som en detalj opføres.

Foranstaaende bøttemelter træder i kraft 15 februar d. a.

Buskeruds amt 9. februar 1917.

(D.A. 161) **Platon.**

Maksimalpriser fastsatt av Prisreguleringsraadet for Buskerud Amt (1917)

Episoder fra gamle Røyken

Med dette vil jeg etter beste evne gjenfortelle en del episoder som de gamle røykenbøringene moret seg over.

Når eldre røykenbøringer mimret om muntre minner fra ungdommen var det et navn som stadig gikk igjen. Han het Rolf Knudsen og var telegrafist på Røyken st. Han sto for mange av dem som det festligste menneske de hadde møtt. Han hadde sikkert en finger med i spillet da ungdommene ble enige om å danne en forening som de kalte «De unges forbund». Foreningen hadde en meget kortvarig levetid, men et møte ble i hvert fall holdt på Huseby.

Valget av navn på foreningen tyder på at en del av ungdommen fulgte med på og var engasjert i hva som foregikk på Parnasset. Det var nok ikke alltid slik blant den jevne mann. En røykenbonde hadde en bror som kjørte for et begravelsesbyrå i Oslo. Når denne skulle kjøre kjente personligheter den siste turen til graven hendte det at han ringte til broren sin ute i Røyken og spurte om han hadde lyst til å være med som en slags 2. kusk. På den måten fikk han være med i begivenhetenes sentrum. En dag fortalte han at broren hadde ringt og spurt om han hadde lyst til å være med å kjøre i begravelsen til «en gammel mann som het Ibsen». «Hvilken interesse skulle jeg ha av det?», sa han. Han kjente nok ikke noen gammel mann som het Ibsen.

Pudrett var en viktig vare, den ble samlet sammen i Oslo og lastet opp på jernbanevagnar og sendt tilbake dit hvor det egentlig var kommet fra. Det har neppe vært særlig populært blant de reisende og de som bodde i nærheten eller hadde et eller annet å utrette i stasjonsområdet.

Bøndene som hentet dette «bondens gull» lastet det over i «møkkabriggen» som var montert på sleder eller vogner alt etter årstiden. Hestene ble ivrige etter å komme hjem etter å ha ventet på at lessingen ble utført. Dette førte en gang til at kjørekaren ikke hadde herredømme over hesten i det han svingte ut fra stasjonstomta, sleden fikk en sleng, briggen veltet og hele lasset fløt utover omtrent der inngangen til tannlegen er i dag og nedover mot postkontoret. Dengang hadde «Røkens Bank» kontor der.

En kan jo tenke seg at stasjonsbetjeningen gjorde hva den kunne for å få varene avhentet hurtigst mulig. En gang stasjonsmesteren ringte en røykenbonde om en «forsendelse», utspant følgende samtale sig: «Det er kommet en vogn med pudrett». «Hæ?». «Det er kommet en vogn med pudrett!». «Hæ?». «Det er kommet en vogn med lort, kom og hent den fort!». «Hæ?». «Det er kommet en vogn med lort, kom og hent den fort!».

Eller da to røykenbøringer møttes nede på tomta. Den ene hadde nettopp fått kongens fortjenestemedalje og den andre gratulerte med utmerkelsen. Den dekorerte takket og sa med kledelig beskedenhet at det var nok mange flere enn han som hadde fortjent den. «Sier du det?» sa gratulanten, «Jeg synes det er for mange som får den jeg».

Så til slutt en røykenklassiker: En røykenmann skal på Oslostur. I det han kommer inn på stasjonen ser han toget han skulle vært med forsvinne i kurven bortenfor meieriet. Han utbrøt: «Der gikk toget mitt – til helvete, og jeg som skulle ha vært med».

HANS GRAFF

Begravelseslister for Røyken

Begravelseslistene for Røyken kan være både interessant og trist lesning. For de fleste begravelser i tidsrommet 1833-1897 er også dødsårsaken oppgitt. Den viser tendenser som sikkert er typisk også andre steder i landet. Tæring, difterit og skarlagensfeber blir hyppig oppgitt som årsak. Men også nervefeber og lungebetendelse forekommer ofte. I tillegg har vi da selvfølgelig for kvinnes del hyppige dødsfall i barselseng. Dødsfall som følge av kreft er sjelden, men skyldes nok ofte uvitenhet om den egentlige dødsårsaken. Når det f.eks. er oppgitt mavetilfelle, brysttilfelle o.l. kan sikkert ofte den egentlige dødsårsaken være kreft. I de tilfelle det er oppgitt at et barn er ligget ihjel av moren, ville vi sannsynligvis idag heller kalt det krybbedød. Det kan også nevnes at av 2605 dødsfall er det oppgitt at 291 døde av alderdom eller alderdomssvekkelse. I 618 tilfelle er dødsårsak ikke oppgitt.

Når det gjelder ulykker og selvmord finnes det også en del mer uhyggelige tilfeller. Drukning er vel den vanligste enkeltårsak, både av hjemmeværende og av sjøfolk. Noen ganger ble vedkommende gjenfunnet, andre ganger ikke. Av ulykker ellers siterer jeg: En kvinne døde «Ved Forbrændning, da Ilden fattede i hendes Klæder», en 11 år gammel jente ble «Skudt

ihjel af en 14 Aar gammel Gut», andre tilfeller: «Falden mod en Sten ved at gaa og plukke Bær. Tindingen knust», «døde formentlig deraf at en Hest sprang løbsk med ham», «Skød sig ved Uforsigtighed», «Falt i en Qværn og blev malt ihjel». Det nevnes også noen få tilfeller av selvmord, oftest ved hengning.

Alkoholmisbruk har også vært årsak til en del dødsfall. Jeg siterer «Befunden død i en Baad. Drukkenskab har ventelig bragt hans Død, idet han i beskjent Tilstand antages at være frossen ihjel», «Ført i lang Tid et drikfeldigt Levned», «Befundet død efter stædse Beruselse – indslaaet Hjerne».

Den hendelsen som har gjort mest inntrykk på meg er følgende. Det var to gutter på henholdsvis 4 og 2 år, oppgitt å bo på Åroseie. Først døde den eldste, Leonard Marinius Åroseie, av brystkrampe den 27. desember 1882. Så skjedde det virkelig tragiske tre dager senere, den 30. desember. Om dette har presten skrevet: «Omkom ved at drikke af en Flaske Soda-Lud. Ulykken skeede medens Faderen var borte for at bestille Begravelse for den først døde». Dette var altså den 2 år gamle gutten, Hans Emanuel Åroseie. Begge barna ble gravlagt 3. januar 1883.

ODD ARNE SVENDSRUD

Brev fra leserne

I forrige nummer etterlyste Erik Hagfors fra Oslo opplysninger om Torvøen gård og gamleskolen på Sundby. Torvøya blir i dette nummeret omtalt i artikkelen «Gamle hus og gjenstander i Røyken». Ellers har vi fått følgende opplysninger fra Astrid Kverum:

«Den Sundby skole som står omtalt i Bygdemagasinet ligger ikke i Røyken, men i Hurum, nærmere sagt Storsand. Den ble senere kalt Storsand skole. Navnet Sundby kommer av at det var fra Sundby gård de fikk grunn.»

Vi takker for opplysningene!

(RED)

Svar på premiekonkurransen i nr 35

Den gjenstanden vi viste bilde av i forrige nummer, har nok vært til god hjelp i sin tid. Av Ole Sønju har vi fått opplyst følgende: «Gjenstanden er en brødskjæremaskin. Den var i bruk på Hernes gnr. 61, bnr. 22 den gang det ble drevet kafé der. Kafeen hadde tilhold i et tilbygg ved østre langvegg av våningshuset fra 1895. Eiendommen som er på 28 mål tilhører i dag Røyken kommune. Kafétilbygget er nå revet og våningshuset er restaurert utvendig slik at det har fått tilbake sitt opprinnelige utseende. Eiendommen er beregnet til bygdetun og har betegnelsen Hernestangen.»

Vi fikk fire svar på oppgaven denne gangen. To mannlige innsendere har ment at gjenstanden var en «hakkelsmaskin», mens to kvinnelige har sagt «brødskjæremaskin». Kan begge parter ha rett? Erik Hagfors, Oslo, skriver følgende i sitt brev til oss:

«Maskinen som er avbildet må være en liten utgave av hakkelsmaskin. Hakkelsmaskinen brukes til å hakke opp stråfor, halm og høy, for så å blandes med annet for. Hakkelsen kunne bearbeides på forskjellige måter slik at dyrene kunne utnytte foret bedre. (...) Den samme «maskin» ble også brukt i Hæren som oppskjærer for en spesiell type brød. Maskinen ser nøyaktig lik ut, men på bøylen over er det støpt inn «Hæren». Samme «maskin» ble også brukt til å knuse lin. Maskinen er muligens ikke laget for dette, men her var kniven erstattet med et trestykke som knuste linen. Sannsynligvis var det en Petter Smart som hadde omgjort maskinen til et annet formål.»

Vi har ingen opplysninger om at den avbildede gjenstanden er blitt brukt som hakkelsmaskin, og har derfor holdt oss til

brødskjæremaskin som det korrekte svar. Redaksjonen har trukket den heldige vinner, som ble: Berit Kjos, Slemmestad. Hun får en bokpremie i posten.

Premiekonkurranse nr 36

Atter en gang prøver vi oss med en gjenstand fra bygdesamlingen, og vi spør: Hva slags gjenstand ser vi på bildet, og hva er den blitt brukt til? Svaret sendes redaksjonen innen utløpet av februar måned.

